

اثر بخشی آموزش مسئولیت پذیری اجتماعی و بررسی اثربخشی آن بر
حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش آموزان
زهرا شمس^۱، مهدیه شفیعی نادری^۲

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف بررسی اثربخشی آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد انجام شد. این پژوهش از نوع نیمه آزمایشی است. جامعه آماری کلیه دانش آموزان کلیه دانش آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بودند که ۳۰ نفر از آن‌ها به روش در دسترس نفر انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در این پژوهش پرسشنامه احساس تعلق دانش آموزان به مدرسه (بری و همکاران، ۲۰۰۴) و انگیزه تحصیلی هارتر (۱۹۸۸) بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون کوواریانس استفاده گردیده است. نتایج به دست آمده نشان داد آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی باعث افزایش حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش آموزان دختر پایه ششم شده است. همچنین در ابعاد حمایت معلم، مشارکت در اجتماع، رعایت احترام و عدالت در مدرسه، احساس مثبت به مدرسه، تعلق فرد به مدرسه نیز باعث افزایش نمرات دانش آموزان شده است. فقط بعد مشارکت علمی پس از آموزش در دانش آموزان تغییری نداشته است.

کلمات کلیدی: انگیزه تحصیلی، حس تعلق به مدرسه، مسئولیت‌پذیری اجتماعی.

^۱. کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، موسسه آموزش عالی امام جواد (ع) (نویسنده مسئول)

Zshams435@gmail.com

^۲ دکتری روانشناسی مشاور کودک، خانواده

مقدمه

مدرسه نقش اصلی را در زندگی روزمره ی نوجوانان دارد. بخصوص آنکه نوجوانان بخش اعظمی از وقت خود را در این مکان سپری می کنند و این مسئله موجب می شود محیط آموزشی مذکور اثرگذاری قابل توجهی بر روی آنان داشته و ایجاد تعلق به معلمان و همسالانشان در کلاس درس تاثیر زیادی بر زندگی شان داشته باشد (چاپمن، باکلی، شیهان و شوچت^۱، ۲۰۱۸). از آنجا که انسان موجودی اجتماعی است و از لحظه تولد تا آخر عمر در اجتماع به سر می برد و پیوسته با انسان های دیگر در تعامل است، همواره باید یاد بگیرد چگونه در جمع زندگی و نیازهای خود را ارضا کند. برای این کار آموختن مهارت های اجتماعی لازم است. فرد طی فرآیند جامعه پذیری این مهارت ها را فرا می گیرد و یادگیری درست آن ها می تواند به شکل گیری مسئولیت پذیری اجتماعی منجر شود (چورلی، اخلی و سرگری، ۱۴۰۰).

مسئولیت پذیری اجتماعی نوعی احساس التزام به عمل یا واکنش فردی در موقعیت های گوناگون به دلیل تقید به دیگران است. نوعی احساس تعهد و پایبندی به دیگران، تبعیت از قواعد و معیارهای اجتماعی و درک قواعد گروهی که در ذهن فرد شکل گرفته است و بر رفتارهای او اثر می گذارد (رضایی و ایرانی، ۱۴۰۰). به نظر کنراد و هایدن^۲ (۱۹۸۱) مسئولیت پذیری اجتماعی فرد گرایش مسئولانه دارد، برای فعالیت به صورت مسئولانه احساس شایستگی می کند، درباره فعالیت مسئولیت پذیرانه خود را اثرگذار احساس می کند و اعمال مسئولانه انجام می دهد. از نظر فورد^۳ مسئولیت پذیری اجتماعی پیروی از قوانین اجتماعی و برآوردن انتظاراتی است که جامعه از فرد دارد. این قوانین از نقش های اجتماعی استنباط شده و در واقع بیان کننده ی هنجارهای فرهنگی و اجتماعی است و چگونگی و میزان تعهد و التزام فرد نسبت به افراد دیگر جامعه را نشان می دهد (پاپ، دینا و مارتین^۴، ۲۰۱۱). مسئولیت پذیری اجتماعی هر چند در ظاهر رفتاری است، هم چون سایر رفتارهای اجتماعی، اما در واقع این احساس تعهد و پایبندی به سایرین، مبتنی بر یک نگرش جامع و همه جانبه است و سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری دارد (تورمن^۵، ۲۰۱۱). هر چقدر این نگرش عمیق تر و جامع تر باشد، احتمال وقوع رفتارهای مسئولانه، تعهد و تعلق از سوی فرد بیشتر خواهد بود. (آگوستین، جوستین، هنریکسون^۶، ۲۰۱۵). مسئولیت اجتماعی را می توان را به عنوان عامل پیونددهنده افراد در نظر گرفت که از این طریق به افراد حس تعلق جمعی می دهد به گونه ای که افراد را در راستای توجه به منافع جمعی سوق می دهد.

تعلق به مدرسه، یک حالت روانشناسی است که در آن دانش آموزان احساس می کنند خود و دیگر دانش آموزان تحت حمایت و مراقبت مدرسه هستند (شوچت و اسمیت^۷، ۲۰۱۹). به عبارت

1. Chapman, Buckley, Sheehan & Shochet

2. Conrad & Hedin

3. Ford

4. Pop, Dina & Martin

5. Toremén

6. Augustiniene, Jociene & Minkute-Henrikson

7. Shochet and smyth

دیگر تعلق به مدرسه عبارت است از اینکه دانش آموزان چه احساسی نسبت به مدرسه خود دارند و تعلق که با همسالان، معلمان و کادر آموزشی مدرسه برقرار می‌کنند چگونه است (یون^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). تعلق به مدرسه در مطالعات مختلف با عنوان های دیگری همچون تعهد به مدرسه، پیوند با مدرسه و دلبستگی به مدرسه توصیف شده است. این احساس مربوط به دانش آموزانی است که فکر می‌کنند در مدرسه مورد مراقبت قرار می‌گیرند و به مدرسه خود احساس تعلق دارند و در مدرسه به شکلی موفق عمل می‌کنند (برون و ایوانز^۲، ۲۰۱۷). کارچر^۳ (۲۰۱۰) احساس تعلق به مدرسه را اعمالی می‌داند که سبب سازگار شدن دانش آموز در انجام دادن یک فعالیت خاص می‌شود و این اعمال سبب افزایش احساس راحتی، خوب بودن و کاهش اضطراب دانش آموزان می‌شود که دارای شش مولفه است: احساس به مدرسه، مشارکت در اجتماع، ارتباط فرد با مدرسه، مشارکت علمی، حمایت معلم، رعایت احترام و عدالت (ابولقاسمی نجف آبادی، ۱۳۹۲). برخورداری از احساس تعلق به مدرسه علاوه بر ایجاد محیطی سالم برای نوجوانان در راستای کسب شخصیت مستقل و اجتماعی شدن بازده های تحصیلی مثبت نیز دارد. در تعاریف مبتنی بر دیدگاه زیست بوم شناسانه یا مبتنی بر بعد اجتماعی، احساس تعلق به صورت عمومی، توصیف کیفیت ارتباطات در سطح جامعه و به صورت اختصاصی به عنوان دیدگاه افراد که باعث افزایش پیوند آن ها با محیط مدرسه می‌شود، تعریف می‌گردد (لیبی^۴، ۲۰۱۲). احساس تعلق زمینه ساز تصمیم‌گیری‌های فرد درباره تنظیم ارتباط خود با محیط و یا امر خاصی است. بنابراین احساس تعلق نقطه فرایندی است که طی آن فرد نسبت به مکان، شی، و یا امری احساس تعهد و مسئولیت پیدا می‌کند، به نوعی که موجب احساس مثبت نسبت به محیط و یا امر مورد نظر می‌شود (ارسلان^۵، ۲۰۱۸). در پژوهش‌های مختلفی به بررسی احساس تعلق به مدرسه و کارکردهای آن در میان دانش آموزان پرداخته شده است. هاتچل و مارکس^۶ (۲۰۲۰) نیز مشخص نمودند با بهبود احساس تعلق به مدرسه می‌توان بسیاری از رفتارهای منفی از جمله مصرف دارو، در میان آنان را کنترل نماید. ژئی و ژیاو^۷ (۲۰۲۰) نیز مشخص نمودند احساس تعلق به مدرسه سبب کاهش میزان فرسودگی تحصیلی می‌گردد. ون، ولترز و مولر^۸ (۲۰۱۹) در پژوهش خود مشخص نمودند احساس تعلق به مدرسه ضمن بهبود یادگیری سبب ارتقاء عملکرد دانش آموزان می‌گردد و انگیزه تحصیلی را در آن‌ها افزایش می‌دهد.

انگیزش یا انگیزه به عنوان وضعیت درونی فرد تعریف می‌شود که محرک و جهت دهنده و عامل رفتار او می‌باشد. به عبارت دیگر انگیزه عبارت است از حالات و شرایط درونی فیزیولوژیک و پسیکولوژیک و (روان شناختی) فرد است که او را به فعالیت در جهت معین یا برای رسیدن به

¹. Yuen

². Brown & Evans

³. Karcher

⁴. Libi

⁵. Arslan

⁶. Hatchel & Marx

⁷. Xie & Xiao

⁸. Won Wolters & Mueller

هدف-های خاص وادار می کنند که ممکن است شکل-های گوناگونی پیدا کرده نام‌های مختلفی بر آنها اطلاق شود (جباری و عبادتی شادهمسری، ۱۴۰۰). افراد با انگیزه به راحتی شناخته می‌شوند. آن‌ها به یادگیری اشتیاق داشته، علاقمند، کنجکاو، سخنکوش و جدی هستند. این افراد به راحتی موانع و مشکلات را از پیش پای خود بر می‌دارند، زمان بیشتری برای مطالعه و انجام تکالیف مدرسه صرف می‌کنند (باغبانی‌زاده آرانی، ۱۴۰۱). انگیزه مهمترین شرط یادگیری است. فرآیند تحصیل از عمده جریاناتی است که با سیستم انگیزشی درگیر است. فعال سازی و تقویت انگیزش درونی در دانش آموزان اهداف مبتنی بر یادگیری آن‌ها را برآورده خواهد ساخت و دوام و پایداری آن‌ها را تضمین خواهد کرد. دانش آموزانی که دارای انگیزه‌های درونی قوی می‌باشد، نه صرفاً بر مبنای کسب نمرات برتر، جوایز و امتیازات ویژه، بلکه بر اساس انگیزه‌های درونی خویش وارد عمل خواهد شد. غالباً افرادی که با تحمل انواع سختی‌ها و مشقت‌ها به دنبال رسیدن به اهداف خود هستند در واقع از انگیزش درونی خود به عنوان نیرو دهنده و تقویت کننده استفاده می‌کنند. افراد خود انگیزه یا افرادی که دارای انگیزش درونی هستند، نیاز به استفاده مداوم از انگیزش‌های بیرونی ندارند. هر چند استفاده از این مشوق‌ها آن‌ها را فعال تر و انگیزه‌تر می‌سازد اما کاهش یا فقدان آنها چندان تاثیری در کاهش انگیزش آنها برای فعالیت و در نتیجه کاهش عملکردشان نخواهد داشت (کوسگروگلو و همکاران^۱، ۲۰۱۴).

بنابراین می‌توان گفت، رفتار مسئولانه از شاخص‌های انسان سالم در هر جامعه، از جمله جامعه ایران با نسبت جمعیتی جوان، تلقی می‌شود و تقویت و رشد آن ضروری خواهد بود. مسئولیت پذیری فرآیندی است که فرد باید از اولین سال‌های کودکی بیاموزد تا با وظایف پرشماری که در زندگی با آنها روبه‌رو می‌شود، مسئولانه برخورد کند. مسئولیت پذیری اجتماعی نوعی احساس التزام به عمل یا واکنش فردی در موقعیت‌های گوناگون به دلیل تقید به دیگران است. نوعی احساس تعهد و پایبندی به دیگران، تبعیت از قواعد و معیارهای اجتماعی و درک قواعد گروهی که در ذهن فرد شکل گرفته است و بر رفتارهای او اثر می‌گذارد (سبحان نژاد، ۱۳۹۷). به نظر کنراد و هایدن^۲ (۱۹۸۱) در مسئولیت‌پذیری اجتماعی فرد گرایش مسئولانه دارد، برای فعالیت به صورت مسئولانه احساس شایستگی می‌کند، درباره فعالیت مسئولیت‌پذیرانه خود را اثرگذار احساس می‌کند و اعمال مسئولانه انجام می‌دهد. رفتار مسئولانه از شاخص‌های انسان سالم در هر جامعه، از جمله جامعه ایران با نسبت جمعیتی جوان، تلقی می‌شود و تقویت و رشد آن جز با آموزش رفتار مسئولانه امکان‌پذیر میسر نخواهد بود (یزدان پناه و حکمت، ۱۳۹۶).

نتایج پژوهش‌های انجام شده در مورد ارتباط بین مسئولیت پذیری اجتماعی با احساس تعلق و انگیزه تحصیلی نشان می‌دهد که مسئولیت پذیری اجتماعی قادر است متغیر ملاک احساس تعلق به مدرسه دانش آموزان را پیش بینی کنند (هنر دوست، ۱۴۰۰). انگیزه پیشرفت، قادر به پیش بینی تعهد بیرونی و درونی پرسشنامه مسئولیت پذیری اجتماعی بوده است (خواجه نوری، اکبری و رحیم زاده، ۱۳۹۹). بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با انگیزه دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان

^۱ Kosgeroglu, Aca, Ayranci, Ozabaci, Erkal

^۲ Conrad & Hedin

رابطه معنی داری وجود داشته (صداقت و شکوه، ۱۳۹۸). بین انگیزش و مسئولیت پذیری تحصیلی دانش آموزان دختر متوسطه دوم رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ طوری که بی تفاوت بودن نسبت به عدم انجام مسئولیت ها نتیجه ی کاهش زمینه ی انگیزه ی آنان می شود و هرچه انگیزه ی پیشرفت پایین تر باشد مسئولیت پذیری ضعیفتری را در پی خواهد داشت (فروردین و خورشیدی، ۱۳۹۸). انگیزه و مسئولیت پذیری اجتماعی همبستگی بالایی باهم دیگر دارند، اما کاملاً همپوشانی ندارند (پدرسون، اندرسن و تامسون^۱، ۲۰۲۰). بین مسئولیت پذیری و انگیزه برای دستیابی به موفقیت، رابطه معناداری وجود دارد. نتایج بدین معنی است که اگر دانش آموزان دارای نظم و انضباط و مسئولیت پذیری باشند، انگیزه بیشتری برای دستیابی به موفقیت دارند و برعکس (هرینتون، سلیمان و یودهاکوسوما^۲، ۲۰۱۹). بین سطوح مسئولیت پذیری اجتماعی دانش آموزان و رضایت از مدرسه و دلبستگی به مدرسه رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و مسئولیت های اجتماعی دانش آموزان با توجه به مقررات و درک مسئولیت پذیری دانش آموزان تفاوت معناداری دارد (ساگلام و کاپلانسی^۳، ۲۰۱۹). کارمندانی که مسئولیت پذیری اجتماعی بالاتری دارند، احساس تعلق بیشتری نسبت به شرکت خویش نیز دارند. این مقایسه تفاوت در مردان و زنان نشان نداده است (ویراساندورا^۴، ۲۰۱۷). تأثیر مسئولیت اجتماعی بر انگیزه پیشرفت و یادگیری عاطفی _ اجتماعی در دانشجویان معنی دار بوده است و توانسته انگیزه پیشرفت و یادگیری عاطفی و اجتماعی را افزایش دهد (جدایتاوی، جدایتاوی و شتا^۵، ۲۰۱۷).

باتوجه به پژوهش های انجام گرفته، بازهم امروزه مشاهده می شود که دانش آموزان بلاخص در دوره ابتدایی حس تعلق و انگیزه تحصیلی چندانی وجود ندارد، مخصوصاً در دوران شیوع کرونا که به صورت مجازی کلاس ها برگزار می شدند و دانش آموزان در مدرسه حضور فیزیکی نداشتند. به عنوان دانشجوی آموزش و پرورش ابتدایی، دغدغه ای در ذهنم ایجاد گردید که چگونه می توان حس تعلق و انگیزه تحصیلی را در دانش آموزان بهبود بخشید؟ در این راستا با بررسی مبانی نظری و عملی مشخص گردید که تاثیر مولفه های مختلفی بر این دو متغیر بررسی شده است و کمتر پژوهشی روی جامعه دانش آموزی انجام شده و از آنجا که بیشتر پژوهش ها در حوزه صنعت و شرکت ها صورت گرفته است؛ این خلأ پژوهشی به وضوح دیده می شود. لذا پژوهشگر قصد دارد به این سوال اساسی پژوهشی پاسخ دهد که آیا آموزش مسئولیت پذیری اجتماعی بر حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد تاثیر دارد؟

¹. Pedersena, Andersen & Thomsen

². Haryanto, Sulaiman & Yudha Kusuma

³. Saglam & Kaplanci

⁴. Weerasundara, N

⁵. Jdaitawi, F., Jdaitawi, M., Sheta, H

روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و به لحاظ شیوه جمع‌آوری اطلاعات یک پژوهش نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون بود با گروه کنترل بوده. در این طرح یک گروه (گروه آزمایش) در معرض آموزش‌ها قرار گرفته و برای مشخص شدن تاثیر آن بر متغیرهای وابسته در گروه آزمایش، گروه دیگری را به عنوان گروه کنترل انتخاب نموده و آموزش بر روی آن‌ها صورت نگرفت.

جامعه مورد مطالعه این پژوهش کلیه دانش‌آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد، در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بوده که ۲۵۴۱ نفر می‌باشند. روش نمونه‌گیری با توجه به شرایط کرونایی حاضر و با توجه به شرایط پژوهشگر، به صورت در دسترس بوده است. برای این امر از بین مدارس دخترانه ناحیه یک یزد که دارای دوره دوم هستند، به‌طور تصادفی ۲ مدرسه را برگزیدیم؛ از دانش‌آموزان پایه ششم ۳۰ نفر از دانش‌آموزانی که تمایل به شرکت در آموزش‌ها و شرایط حضور در جلسات را داشتند، انتخاب شدند و سپس با استفاده از گزینش تصادفی یکی از گروه‌ها به‌عنوان گروه آزمایش و دیگری را به‌عنوان گروه کنترل در نظر گرفتیم. حجم نمونه با توجه به نیمه آزمایشی بودن طرح پژوهش ۳۰ نفر انتخاب شده‌اند.

پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه: پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه توسط بری، بتی و وات (۲۰۰۴) طراحی و تدوین شده است و در ایران توسط مکیان و کلانتر کوشه (۱۳۹۴) اعتباریابی شده است. این پرسشنامه دارای ۲۷ سؤال و شش مؤلفه حمایت معلم، مشارکت در اجتماع، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه، احساس مثبت به مدرسه، تعلق فرد به مدرسه و مشارکت علمی و به صورت جملات مثبت در مقیاس لیکرت (از کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) می‌باشد. ضریب پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ برای کل پرسشنامه ۰/۷۵ و برای مؤلفه‌های آن به ترتیب ۰/۷۳، ۰/۸۹، ۰/۷۵، ۰/۸۴، ۰/۶۹ و ۰/۷۸ گزارش شده است (بیتی و برو، ۲۰۰۴). مکیان و کلانتر کوشه (۱۳۹۴) روایی و پایایی این پرسشنامه را بروی دانش‌آموزان ایرانی بررسی کردند و آن را مورد تأیید قرار دادند. ضریب آلفای کل پرسشنامه ۰/۸۸ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول می‌باشد.

پرسشنامه انگیزه تحصیلی: پرسشنامه استاندارد انگیزش تحصیلی هارتر (۱۹۸۰) شامل ۳۳ گویه و هدف آن بررسی انگیزش تحصیلی در بین دانش‌آموزان می‌باشد. این ابزار شکل اصلاح‌شده مقیاس هارتر (۱۹۸۱، ۱۹۸۰) به‌عنوان یک ابزار سنجش انگیزش تحصیلی است. این پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت (هیچ وقت، ۱؛ به ندرت، ۲؛ گاهی اوقات، ۳؛ اکثر اوقات، ۴؛ تقریباً همیشه، ۵) می‌باشد. در صورتی که نمرات پرسشنامه بین ۳۳ تا ۶۶ باشد، میزان انگیزش تحصیلی در این جامعه ضعیف می‌باشد. در صورتی که نمرات پرسشنامه بین ۶۶ تا ۹۹ باشد، میزان انگیزش تحصیلی در سطح متوسطی می‌باشد. در صورتی که نمرات بالای ۹۹ باشد، میزان انگیزش تحصیلی بسیار خوب می‌باشد. در پژوهش ظهیری ناو و رجبی (۱۳۸۸) ضرایب همسانی درونی از طریق محاسبه همبستگی هر سؤال با نمره کل مقیاس‌ها بین ۰/۳۰ تا ۰/۷۸ به دست آمد.

بعد از انتخاب ۳۰ نفر از دانش آموزان ششم و تقسیم بندی آن‌ها به صورت تصادفی در دو گروه ۱۵ نفره، ابتدا در مرحله پیش آزمون هر دو گروه، پرسشنامه های پژوهش (حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی) را تکمیل نمودند. بعد از آن گروه آزمایش تحت آموزش مسئولیت پذیری اجتماعی به مدت ۱۰ جلسه ۴۵ دقیقه ای به صورت مجازی و از طریق فضای مجازی واتس آپ قرار گرفت و در این مدت گروه کنترل هیچگونه آموزش دریافت نکردند. بعد از پایان جلسات آموزشی (مرحله پس آزمون)، هر دو گروه مجدداً پرسشنامه‌ها را تکمیل نموده و داده های بدست آمده از پرسشنامه‌ها در مرحله پیش آزمون و پس آزمون توسط نرم افزار های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جلسات برنامه آموزشی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی هفته ای دو جلسه در طی دو ماه و نیم برگزار شده. تعداد جلسات تشکیل شده ۱۰ جلسه خواهد بود که همه جلسات ۴۵ دقیقه ای بود. برنامه آموزشی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی با توجه به مؤلفه های بدست آمده آن و ادبیات حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی تدوین شده است که شامل آموزش مهارت های بین فردی، آگاهی از ابعاد حقوق و مسئولیت های متقابل بین افراد، آموزش مهارت حل مسأله و حل تعارض به شیوه صلح آمیز و خودکنترلی، آشنایی با نمونه هایی از ارزش های فرهنگی مانند صداقت از طریق فعالیت مرتبط، آشنایی با نقش هر فرد در حفظ و مراقبت از طبیعت، صرفه جویی در مصرف منابع طبیعی (آب، گاز، برق، سوخت، کاغذ و ...)، تفکیک زباله، خودداری از آلوده کردن هوا، آب و زمین از طریق انجام فعالیت مرتبط، آشنایی با میراث فرهنگی ملموس و ناملموس؛ زبان فارسی و اعیاد ملی به عنوان نمونه هایی از میراث فرهنگی از طریق فعالیت گروهی، آشنایی با اهمیت قانون گرایی و رعایت قوانین و مقررات، اهمیت منافع جمعی و تلاش برای ارتقای وضعیت اجتماعی از طریق فعالیت مرتبط، نشان دادن نقش مشارکت داوطلبانه و همکاری گروهی در بهبود امور اجتماعی، حل مسائل گروهی از طریق فعالیت های مرتبط؛ بوده است.

یافته‌ها

برای تحلیل داده‌های مربوط به فرضیه اثربخشی آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش آموزان؛ از تحلیل کوواریانس استفاده شده است که نتایج مربوط به این فرضیه در ذیل آمده است.

جدول ۱. نتایج تحلیل کوواریانس یک متغیری برای بررسی تفاوت پس‌آزمون حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی در دو گروه

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری	اندازه اثر
گروه	۲۹/۱۶۵	۱	۲۹/۱۶۵	۸/۴۰	۰/۱۳۲	۰/۱۲۸
پیش‌آزمون	۳۸/۶۰۴	۱	۳۸/۶۰۴	۹/۵۸	۰/۰۷۲	۰/۱۶۲
گروه * پیش‌آزمون	۷۶/۶۲۳	۱	۷۶/۶۲۳	۱۶/۸۴	۰/۰۰۱	۰/۵۹۱
خطا	۱۲۳/۶۲۰	۲۷	۱۲/۰۵			

پس از کنترل نمرات پیش‌آزمون، بین اثر دو گروه آزمایش و کنترل، تفاوت معنی‌دار وجود دارد؛ بنابراین فرض صفر، رد می‌شود و فرض محقق تأیید می‌شود. این بدان معناست که دانش‌آموزانی که با استفاده از مسئولیت‌پذیری اجتماعی آموزش دیده‌اند، نسبت به گروهی که آموزش ندیده‌اند، دارای حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی بالاتری هستند. با توجه به اندازه اثر مشاهده می‌گردد، ۵۹/۱ درصد تغییرات حاصل در حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی بر اثر استفاده از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش بوده است؛ بنابراین مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بر حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد مؤثر بوده و آن را افزایش داده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس یک متغیری برای بررسی تفاوت پس‌آزمون حس تعلق به مدرسه دو گروه

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری	اندازه اثر
گروه	۳۱/۰۵۶	۱	۳۱/۰۵۶	۸/۷۷	۰/۲۳۴	۰/۲۰۱
پیش‌آزمون	۴۳/۶۱۲	۱	۴۳/۶۱۲	۱۱/۱۰	۰/۱۱۰	۰/۱۰۰
گروه * پیش‌آزمون	۸۴/۱۲۳	۱	۸۴/۱۲۳	۱۹/۴۳	۰/۰۰۰	۰/۶۴۳
خطا	۲۳۰/۰۰۳	۲۷	۱۵/۰۱۷			

پس از کنترل نمرات پیش‌آزمون، بین اثر دو گروه آزمایش و کنترل، تفاوت معنی‌دار وجود دارد؛ بنابراین فرض صفر، رد می‌شود و فرض محقق تأیید می‌شود. این بدان معناست که دانش‌آموزانی که با استفاده از مسئولیت‌پذیری اجتماعی آموزش دیده‌اند، نسبت به گروهی که آموزش ندیده‌اند، دارای حس تعلق به مدرسه بالاتری هستند. با توجه به اندازه اثر مشاهده می‌گردد، ۶۴/۳ درصد تغییرات حاصل در حس تعلق به مدرسه بر اثر استفاده از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش بوده است؛ بنابراین مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بر حس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد مؤثر و آن را افزایش داده.

جدول ۳. نتایج تحلیل کواریانس یک متغیری برای بررسی تفاوت پس آزمون خرده مقیاس های حس تعلق به مدرسه در دو گروه

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری	اندازه اثر
حمایت معلم	۲۳/۱۸۲	۲۷	۲۳/۱۸۲	۱۵/۰۳	۰/۰۳۴	۰/۱۵۹
مشارکت در اجتماع	۲۷/۰۹۵	۲۷	۲۷/۰۹۵	۱۶/۸۱	۰/۰۰۸	۰/۰۱۵
رعایت احترام و عدالت در مدرسه	۲۱/۲۰۳	۲۷	۲۱/۲۰۳	۱۳/۰۸	۰/۰۱۲	۰/۱۷۲
احساس مثبت به مدرسه	۲۵/۶۶۷	۲۷	۲۵/۶۶۷	۱۶/۲۴	۰/۰۲۴	۰/۱۷۶
تعلق فرد به مدرسه	۳۰/۴۶۴	۲۷	۳۰/۴۶۴	۱۷/۲۰	۰/۰۰۲	۰/۲۱۵
مشارکت علمی	۱۸/۱۰۹	۲۷	۱۸/۱۰۹	۱۲/۰۹	۰/۰۶۷	۰/۰۲۷

پس از کنترل بین اثر دو گروه آزمایش و کنترل، تمامی خرده مقیاس ها تفاوت معنی دار وجود دارد. بنابراین با توجه به نتایج به دست آمده دانش آموزانی که با استفاده از مسئولیت پذیری اجتماعی آموزش دیده اند، نسبت به گروهی که آموزش ندیده اند، در مولفه های حمایت معلم، مشارکت در اجتماع، رعایت احترام و عدالت در مدرسه، احساس مثبت به مدرسه، تعلق فرد به مدرسه دارای تفاوت با گروه کنترل هستند. بنابراین مسئولیت پذیری اجتماعی، بر مولفه های حس تعلق به مدرسه دانش آموزان دختر پایه ششم مؤثر بوده و آن را افزایش داده است.

جدول ۴. نتایج تحلیل کواریانس یک متغیری برای بررسی تفاوت پس آزمون انگیزه تحصیلی در دو گروه

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری	اندازه اثر
گروه	۳۳/۶۲۵	۱	۳۳/۶۲۵	۱۱/۳۲	۰/۲۲۳	۰/۰۸۵
پیش آزمون	۴۷/۶۶۲	۱	۴۷/۶۶۲	۱۴/۰۵	۰/۱۴۲	۰/۰۴۶
گروه * پیش آزمون	۹۱/۰۰۲	۱	۹۱/۰۰۲	۲۳/۴۲	۰/۰۰۱	۰/۶۱۸
خطا	۲۶۵/۴۶۲	۲۷	۲۱/۶۶			

پس از کنترل نمرات پیش آزمون، بین اثر دو گروه آزمایش و کنترل، تفاوت معنی دار وجود دارد؛ بنابراین فرض صفر، رد می شود و فرض محقق تأیید می شود. این بدان معناست که دانش آموزانی که با استفاده از مسئولیت پذیری اجتماعی آموزش دیده اند، نسبت به گروهی که آموزش ندیده اند، دارای انگیزه تحصیلی بالاتری هستند. با توجه به اندازه اثر مشاهده می گردد، ۶۱/۸ درصد تغییرات حاصل

انگیزه تحصیلی بر اثر استفاده از مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش بوده است؛ بنابراین مسئولیت‌پذیری اجتماعی، بر انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه ششم ناحیه یک یزد مؤثر بوده و آن را افزایش داده است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه حاصل از تحلیل یافته‌های این پژوهش نشان داد آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی موجب افزایش حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان گروه آزمایش شده است و این بدان معنی است که فرضیه اصلی پژوهش مورد تأیید قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های صداقت و شکوه (۱۳۹۸)، سنجرى و بلاش (۱۳۹۸)، فروردین و خورشیدی (۱۳۹۸)، لک و همکاران (۱۳۹۷)، رجب پورفرخانی (۱۳۹۶)، برگر و گیراردت (۲۰۲۰)، ویراساندورا (۲۰۱۷)، جدایتاوی و همکاران (۲۰۱۷) همسو می‌باشد. در تبیین این اثربخشی می‌توان گفت مسئولیت‌پذیری اجتماعی شناخت و احترام به نیازهای خود و دیگران است. مسئولیت‌پذیری اجتماعی باعث می‌شود تا دانش‌آموزان هویت خود را به‌عنوان عضوی از جامعه تثبیت کنند. به عبارت دیگر، پرورش مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانش‌آموزان به رشد مهارت‌های اجتماعی آن‌ها مربوط می‌شود. به آن‌ها اجازه می‌دهد تا به‌عنوان یک شهروند عضوی فعال و مسئول باشند. دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر با سایر دانش‌آموزان در تصمیم‌گیری‌ها و کارهای گروهی کلاس همکاری می‌کند، برای همکاری دلیل و منطق دارد و تکالیف خانه و مدرسه را به خوبی انجام می‌دهد و انگیزه بیشتری دارند.

یافته دیگر پژوهش حاکی از آن است که آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، موجب افزایش حمایت معلم، مشارکت در اجتماع، رعایت احترام و عدالت در مدرسه، احساس مثبت به مدرسه، تعلق فرد به مدرسه دانش‌آموزان گروه آزمایش شده است و این بدان معنی است که فرضیه اول پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های ویراساندورا (۲۰۱۷) همسو می‌باشد. در تبیین این یافته‌های می‌توان گفت با توجه به اینکه در برنامه آموزشی مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانش‌آموزان آموخته‌اند که مهارت‌های بین‌فردی خود را تقویت نموده و به طور موثری با دیگران ارتباط برقرار نمایند و به دیگران و نظراتشان احترام بگذارند، تعارضات و مشکلات ایجاد شده را به نحو مسالمت‌آمیزی حل نمایند، در فعالیت‌های مدرسه و جامعه مشارکت فعالانه‌ای داشته باشند، لذا حس تعلق به مدرسه بیشتری نیز تجربه کرده‌اند چرا که مدرسه را مکانی برای رشد و یادگیری خود دانسته که می‌توانند آن‌جا مهارت‌های خود را ارتقا داده و سهمی در فعالیت‌ها و امور آن داشته باشند، با دوستان خود ارتباط بهتری می‌گیرند و محیط مدرسه برایشان خوشایندتر می‌شود و در نتیجه باعث افزایش احساس راحتی، خوب بودن و کاهش اضطراب دانش‌آموز و افزایش حس تعلق می‌گردد.

در ادامه، یافته‌های پژوهش نشانگر اثربخشی آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، موجب افزایش انگیزه تحصیلی دانش‌آموزان گروه آزمایش شده است و این بدان معنی است که فرضیه دوم پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های صداقت و شکوه (۱۳۹۸)، سنجر و بلاش (۱۳۹۸)، فروردین و خورشیدی (۱۳۹۸)، لک و همکاران (۱۳۹۷)، رجب پورفرخانی (۱۳۹۶)، برگر و گیراردت (۲۰۲۰)، جدایتاوی و همکاران (۲۰۱۷) همسو می‌باشد. در تبیین این یافته می‌توان گفت در برنامه آموزشی مبتنی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر همدلی، شناخت و احترام به حقوق خود و دیگران، اهمیت ارزش‌های فرهنگی چون صداقت و کمک به دیگران، اهمیت قانون و قواعد اجتماعی در حفظ نظم، کار گروهی، ارتقاء وضعیت زیست محیطی و مسائل اجتماعی و به طور کلی نقش و مسئولیت نوجوان در بهبود زندگی خود و دیگران تأکید شده است که می‌تواند علاوه بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، باور مثبت به آینده (امید و خوشبینی نسبت به نتایج احتمالی در آینده)، هنجارهای اجتماع گرایانه (باورهای سالم و استانداردهای واضح در مورد رفتار)، فرصت‌هایی برای مشارکت اجتماع گرایانه (رفتار اجتماع گرایانه در گروه همسالان، خانواده، محله، مدرسه و اجتماع بزرگتر) و بازشناسی رفتار مثبت (شناخت رفتارهای مطلوب از دیدگاه جامعه که از یک دانش‌آموز انتظار می‌رود) را نیز در دانش‌آموزان رشد دهد. زمانی که دانش‌آموزان رفتارهایی متناسب با هنجارها داشته باشند، بازخوردهایی که از سوی معلم، والدین، همسالان و جامعه دریافت می‌کنند، مثبت است که باعث دلگرمی آن‌ها شده، حس خوبی به آن‌ها منتقل گردیده و انگیزه تحصیلی را در آن‌ها افزایش داده است.

باتوجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌گردد که به منظور تقویت حس تعلق به مدرسه و افزایش انگیزه در دانش‌آموزان، مسئولیت‌پذیری اجتماعی آن‌ها با محول کردن وظایف مختلف به آن‌ها افزایش یابد. در این راستا می‌توانند مسئولین و دست‌اندرکاران آموزشی و وزارت آموزش و پرورش بعد از مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در کتاب‌های درسی و محتوای آموزشی و همچنین طرح بوم‌مدنظر قرار دهند. معلمان با چگونگی تقویت مسئولیت اجتماعی در دانش‌آموزان از طریق برگزاری همایش، کارگاه، دوره‌های آموزشی و ... آشنا شده و آن‌ها در حین تدریس و یا انجام تکلیف به کاربندند. از نتایج این پژوهش در دوره‌های ضمن خدمت معلمان و همچنین دانشگاه فرهنگیان استفاده شود. باتوجه به اینکه پژوهش بر روی دانش‌آموزان دختر پایه ششم ابتدایی ناحیه یک یزد در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ انجام شده است در تعمیم نتایج به جوامع دیگر جوانب احتیاط را رعایت نمود. به علاوه عدم توجه به ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی نمونه‌ها می‌تواند بر روی نتایج اثرگذار باشد. لذا پیشنهاد می‌شود پژوهشی بر روی پسران و همچنین مقاطع تحصیلی دیگر نیز انجام شود. در پژوهش‌های آتی تأثیر آموزش مؤلفه‌هایی چون شخصیت، سبک‌های مدیریت کلاس معلم، هوش هیجانی و ... نیز بر حس تعلق به مدرسه و انگیزه تحصیلی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین به صورت کیفی نیز میزان تأثیر این آموزش‌ها نیز بررسی گردد.

منابع

- Abolghasemi Najafabadi, M. (2011). **Comparing The Feeling Of Belonging To School Among Students Of Smart And Normal Schools In Isfahan And Examining The Relationship Between Feeling Of Belonging To School And Their Academic Achievement Motivation**. Master Thesis. Educational Research. University Of Tehran. [In Persian]
- Baghbanzadeh Arani, L. (2022). **The Social Role Of The Teacher In The Academic Motivation Of Elementary Students**. The Twelfth National Scientific Research Conference Of Psychology And Educational Sciences, Shirvan. [In Persian]
- Chorli, F., Akhli, A And Sargazi, SA. (2021). **The Relationship Between Authentic Leadership And Organizational Citizenship Behavior And Social Responsibility Of Administrative Staff In Eastern Municipalities Of Golestan Province**, 7th National Conference On Management Studies In Human Sciences, Tehran. [In Persian]
- Farvardin, S And Khorshidi, Z (2019). **The Relationship Between Academic Achievement Motivation And Responsibility Of Second High School Female Students In Meymand**. Fifth International Conference On Psychology Of Educational Sciences And Lifestyle. [In Persian]
- Hashemi, S A (2015). Social Responsibility. Third International Conference On New Research In Management, **Economics And Accounting. Istanbul - Turkey**. [In Persian]
- Jabari, V And Ibaadi Shadesari, T. (2021). **Investigating The Increase Or Decrease In The Academic Motivation Of Primary School Students Based On The Role Of Descriptive Evaluation**. The 6th National Conference On Humanities And Education With A Focus On Sustainable Development, Tehran. [In Persian]
- Khadivi, A And Allahi, I (2013). Investigating The Relationship Between Responsibility And Academic Achievement Of Female High School Students (Seventh Grade) In Mahabad. **Women And Family Studies**. 6(22): 59-37. [In Persian]
- Kiafar, M S, Karshki, H And Hashemi F (2014). The Role Of Beliefs Of Hope And Optimism In Predicting The Academic Motivation Of Graduate Students Of Ferdowsi University And Mashhad University Of Medical Sciences. **Medical Education**. 14(6): 526-517. [In Persian].
- Rezaei, N And Irani, Z. (2021). **Social Responsibility Of Teachers Towards The Learning Of Students In The Era Of Corona Based On Self-Efficacy And Hard Work**. 6th National Conference Of Humanities And Psychological Studies, Tehran. [In Persian]
- Rezaei, Z; Yousefi, F (2018). The Relationship Between The Five Major Factors Of Personality And School Well-Being: The Mediating Role Of Positive And Negative Emotions. **Psychological Methods And Models**. 9 (34):157-131. [In Persian]

- Sedaghat, H And Shokooh, Z (2019). Investigating The Relationship Between Innovative Thoughts And Social Responsibility With Entrepreneurship Motivation (Case Study Of Shahid Bahonar University Of Kerman Students). 3rd National Entrepreneurship Conference, Tehran. [In Persian]
- Zahiri Nav, B And Rajabi, S (2009). Investigating The Relationship Between A Group Of Variables And Reducing The Academic Motivation Of Students Majoring In Persian Language And Literature, *Daneshvar Behavior Magazine*, 16(36). [In Persian].
- Arslan, G. (2018). Exploring The Association Between School Belonging And Emotional Health Among Adolescents. *International Journal Of Educational Psychology*, 7(1):21-41.
- Bengtsson M, Ohlsson B. (2016) The Nursing And Medical Students' Motivation To Attain Knowledge. *Nurse Educ Today*;30 (2): 150-6.
- Conrad, D. And Hedin, D. (1981). "Instruments And Scoring Guide Of The Experiential Education Evaluation Project" 'Center For Youth Development And Research, University Of Minnesota.
- Hamilton, S., & Hamilton, M. (2009). The Transition To Adulthood: Challenges Of Poverty And Structural Lag. In R. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook Of Adolescent Psychology* (3rd Ed., Pp.492-526). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Haryanto, E, Sulaiman, S., Yudha Kusuma, D. W. (2019). The Relationship Between Discipline, Responsibility, And Motivation Study To Study Achievement. *Journal Of Physical Education And Sports*. 8 (4).
- Hatchel, T., & Marx, R. (2020). Understanding Intersectionality And Resiliency Among Transgender Adolescents: Exploring Pathways Among Peer Victimization, School Belonging, And Drug Use. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 15(6):1289.
- Hextall, I., & Mahony, P. (2013). *Reconstructing Teaching: Standards, Performance And Accountability*. Routledge.
- Jdaitawi, F., Jdaitawi, M., Sheta, H. (2017). Fostering Positive Adjustment Behaviour: Social Connectedness, Achievement Motivation And Emotional-Social Learning Among Male And Female University Students. *Active Learning In Higher Education*. 19(2): 145-158 .
- Karcher, M. (2010). The Study Of Mentoring In The Learning Environment (SMILE): A Randomized Evaluation Of The Effectiveness Of School-Based Mentoring. *Prevention Science*, 9(2):99-113.
- Kosgeroglu N, Acat MB, Ayranci U, Ozabaci N, Erkal S. (2014). An Investigation On Nursing, Midwifery And Health Care Students' Learning Motivation In Turkey. *Nurse Educ Pract*; 9 (5):331-9.
- Libi H, (2012). The Relationship Between Teacher Support And Students' Academic Emotions: A Metaanalysis. *Front Psychol*. 8: 2288.
- Norrish, J. M., Williams, P., O'Connor, M., & Robinson, J. (2013). An Applied Framework For Positive Education. *International Journal Of Wellbeing*, 3(2):147-161.

- Pop, O. Dina, G.C. Martin, C. (2015). Promoting The Corporate Social Responsibility For A Green Economy And Innovative Jobs. *Procedia Social And Behavioral Sciences*, 17: 1210-1233.
- Weerasundara, N. (2017). The Influence Of Corporate Social Responsibility On An Employee's Sense Of Belonging. A Thesis Submitted To The Victoria University Of Wellington In Partial Fulfilment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Commerce.
- Won, S., Wolters, C. A., & Mueller, S. A. (2019). Sense Of Belonging And Self-Regulated Learning: Testing Achievement Goals As Mediators. *The Journal Of Experimental Education*, 86(3):402-418.
- Xie, H., & Xiao, H. (2020). Analysis On The Relationship Between School Belonging And Learning Burnout Of University Students. 2nd International Conference On Management, Education And Social Science. Atlantis Press. 1-7.

Abstract

The Effectiveness Of Social Responsibility Training On School's Sense of Belonging and Academic Motivation Of Female Students

The aim of this study was to investigate the effectiveness of social responsibility training on the sense of belonging to school and academic motivation of sixth grade female students in District One of Yazd. This research is a quasi-experimental type. The statistical population of all students were all sixth-grade female students in District One of Yazd in the academic year 1401-1400, of which 30 were selected by convenience sampling method. The instruments used in this study were the questionnaire of students' sense of belonging to school (Barry et al., 2004) and Harter (1988) academic motivation. Covariance test was used to analyze the data. The results showed that teaching social responsibility has increased the sense of belonging to school and academic motivation of sixth grade female students. Also, in the dimensions of teacher support, community participation, respect and justice in school, positive feeling to school, belonging to school has also increased students' grades. Only the dimension of scientific participation after education in students has not changed.

Keywords: Academic Motivation, Sense of Belonging to School, Social Responsibility.